

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 343.352.7

Д. В. Головін

здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ СКЛАДУ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЧИ ГРОМАДЯНИНА, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ГРОМАДСЬКИЙ ОБОВ'ЯЗОК, В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена дослідженню історії розвитку вітчизняного законодавства про погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок. Визначені етапи еволюції цього складу злочину в радянський період.

Ключові слова: кримінальне право, радянське кримінальне законодавство, погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Постановка проблеми. Звертаючись до історії встановлення відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, треба вказати, що вони досить об'ємно були відображені в історії радянського кримінального законодавства на теренах сучасної України. На нашу думку, в сучасних умовах досягнення належного рівня правового регулювання в цій сфері можливе крізь призму історико-правового осмислення, розуміння поняття та змісту погрози або насильства щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різні аспекти проблеми кримінально-правової охорони службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема: П. П. Андрушком, В. О. Навроцьким, В. І. Осадчим, М. І. Пановим, В. В. Сташисом, Є. Л. Стрельцовим, М. І. Хавронюком, С. С. Яценком та іншими. Незважаючи на те, що праці зазначених авторів мають велике наукове та практичне значення, залишається багато невирішених питань стосовно оптимізації відповідальності за погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Постановка завдання. Завданням даної публікації є дослідження історії розвитку вітчизняного законодавства про погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, з метою визначення основних етапів еволюції цього складу злочину в радянський період з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основних положень. Весь хід історичного розвитку людства свідчить про те, що інститути держави і влади є закономірними явищами суспільства, необхідними елементами його існування та розвитку, показниками його цивілізованості. Сучасна держава взагалі не може бути стабільною без ефективно функціонуючих владних інститутів, що забезпечують такі важливі складові суспільного життя, як основи конституційного ладу, державна і громадська безпека, порядок управління, громадський порядок і правопорядок в цілому. Тому підвищена суспільна небезпека посягань на життя і управлінську діяльність визнана давно. При цьому сутність цих злочинів обумовлена тим, що такі злочини, руйнуючи основи державної влади, перешкоджають нормальній діяльності важливих ланок державності, послабляючи тим самим ефективність діяльності всієї держави з управління соціальними процесами, авторитет держави. У всякому разі аналіз різних етапів українського кримінального законодавства це підкреслює.

Перші акти радянського кримінального законодавства мали різко класовий характер і ґрунтувалися на ідеї революційного насильства [1, с. 22]. В основному відповідальність за злочини в перші роки радянської влади встановлювалася окремими декретами, постановами та інструкціями. Так, норми, що встановлюють відповідальність за злочини, містилися в декретах про землю, про суд і революційні трибунали, були прийняті декрети про хабарництво, спекуляцію, набатний дзвін тощо.

З часом нормативні акти перших років радянської держави, що реагували на найбільш нагальні в конкретний історичний момент проблеми, поступово поступалися місцем систематизованим актам. Була потрібна уніфікація законодавства, і у сфері кримінального права такими актами, що вирішили проблему систематизації і уніфікації, стали Кримінальний кодекс РРФСР 1922 року [2] і скопійований з нього Кримінальний кодекс УРСР 1922 року, який постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету від 23 серпня 1922 року було введено у дію на території всієї Української Радянської Соціалістичної Республіки [3].

У Кримінальному кодексі УРСР 1922 року законодавець, визначаючись зі злочинами, які раніше мали самостійну відособленість, включив у главу «Злочини проти порядку управління» (ст. 74–104 Кримінального кодексу УРСР 1922 року) не тільки ті, які вже такими колись визнавалися (злочини проти правосуддя, військові злочини тощо), але й багато інших: бандитизм, ухилення від сплати податків, фальшивомонетництво, контрабанду, порушення правил про валютні операції, умисне знищення державного або громадського майна тощо. У результаті майже всі діяння, що так чи інакше зачіпали інтереси держави та безпосередньо не були «контрреволюційними», стали іменуватися злочинами проти порядку управління, тобто об'єкт посягання був значно розширений [3, с. 26–37].

Намагаючись сформулювати загальні ознаки всіх зазначених видів злочинів, законодавець вперше закріпив поняття посягання на порядок управління, встановивши, що таким є «всяке діяння, спрямоване до порушення правильного функціонування підлеглих органів управління або народного господарства, поєднане з опором або непокорюю законам Радянської влади, з перешкодою діяльності її органів і іншими діями, що спричиняють ослаблення сили та авторитету влади» [3, с. 26].

Стаття 86 Кримінального кодексу УРСР 1922 року передбачала відповідальність за протидію владі, у тому випадку, якщо потерпілий у момент посягання перебував при виконанні покладених на нього законом обов'язків. При цьому в залежності від ступеню впливу на потерпілого покарання варіюється від позбавлення волі не нижче півроку до вищої міри покарання [3, с. 32].

У КК УРСР 1927 року всі злочини проти порядку управління підрозділялися на: «Особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління» і «Інші злочини проти порядку управління» [4, с. 25–39]. Таким чином, було дві групи злочинів проти порядку управління.

Спеціалісти-правники з кримінального права під час дії Кримінального кодексу УРСР 1927 року окремо виділяли злочини проти органів влади, під якими розумілися суспільно-небезпечні дії, які тією чи іншою мірою порушують правильну діяльність органів влади або викликають ослаблення сили та авторитету органів влади [5, с. 258]. До таких посягань відносився такий злочин, як опір представникам влади (ст. 69 КК УРСР 1927 року) [4, с. 25]. Злочин виражався в наданні окремими громадянами опору з метою перешкодити представникові влади виконувати свої службові обов'язки, тобто в активних діях. Цей злочин був спрямований не проти будь-якої посадової особи, а лише проти представника влади. При цьому опір чинився представникові влади під час виконання ним службових обов'язків.

У 1958 році Верховною Радою СРСР було прийнято Закон про Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік [6]. На їх основі 28 грудня 1960 року було прийнято Кримінальний кодекс Української РСР і було введено його в дію з 1 квітня 1961 року. Треба відмітити, що цей кодекс вже цілком був результатом законотворчої роботи українського законодавця [7].

У Кримінальному кодексі УРСР 1960 року містилася низка норм, які забезпечували охорону осіб, що виконують свій службовий або громадський обов'язок, а також їх близьких родичів. Їхня система не була статичною, протягом усього часу дії Кримінального кодексу УРСР 1960 року до нього постійно вносилися зміни та доповнення, спрямовані на посилення охорони таких осіб.

Так, статтю 190 КК УРСР 1960 року було передбачено відповідальність за погрозу вбивством, нанесенням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна шляхом підпалу щодо службової особи або громадського працівника, застосовану з метою припинити службу чи громадську діяльність або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує (ч. 1 ст. 190 КК УРСР 1960 року). Також кримінально-караним було нанесення

легкого тілесного ушкодження, побоїв чи вчинення інших насильницьких дій щодо службової особи або громадського працівника в зв'язку з його службовою або громадською діяльністю (ч. 2 ст. 190 КК УРСР 1960 року) [8, с. 74].

Роз'яснюючи положення статті 190 КК УРСР 1960 року, професор В. І. Шакун відмічав, що на відміну від частини першої цієї норми у другій її частині говорилося про нанесення легких тілесних ушкоджень, побоїв і вчинення інших насильницьких дій відносно посадової особи та громадського працівника не тільки з метою припинення або зміни їх діяльності, але й у зв'язку з їхньою службовою або громадською діяльністю. Тому такі дії відносно зазначених осіб, а також громадянина у зв'язку з його участю в попередженні або припиненні злочинів і порушень громадського порядку могли бути вчинені як з метою домогтися припинення або зміни службової або громадської діяльності, так і метою помститися за неї [9, с. 787–788].

Висновки. Кримінальні кодекси УРСР 1922 та 1927 років містили два види порушення нормальної або, за термінологією закону, правильної управлінської діяльності органів державної влади: опір представникам влади та примушування її представників. Дія норм обмежувалася часовими рамками: представник влади повинен був перебувати безпосередньо при виконанні покладених на нього законом обов'язків, що недостатньо адекватно відображало соціальні потреби кримінально-правової охорони зазначених осіб. Із прийняттям Кримінального кодексу Української РСР 1960 року дещо змінилася система побудови особливої частини цього кримінального закону, зокрема, законодавець відмовився в ньому від розподілу злочинів проти порядку управління на дві групи. У КК УРСР 1960 року береться під особливий державний захист сфера державного управління — охорона громадського порядку, здійснювана працівниками міліції, народними дружинниками, представниками громадськості (статті 188, 188¹, 189, 190, 190¹ КК УРСР 1960 року). Безпосередньо безпеки службових осіб та громадських активістів стосувалася стаття 190 КК УРСР 1960 року, яка передбачала відповідальність за погрозу або насильство щодо службової особи або громадського працівника. Однак при цьому відбулося відмічене вченими-правознавцями так зване «накопичення понять» у нормах глави ІХ «Злочини проти порядку управління»: «представник влади», «посадова особа», «громадський працівник», «представник громадськості», «народний дружинник» і «громадянин, що виконує громадський обов'язок або обов'язки по охороні громадського порядку». При цьому закон не містив жодного легального визначення, на що неодноразово звертали увагу представники кримінально-правової науки.

Список літератури

1. Уголовное право России. Практический курс [Текст] : учебно-практическое пособие: учеб. для студентов выс. учеб. завед., обучающихся по специальности «Юриспруденция» / [Адельханян Р. А., Аминов Д. И., Ансимов Ю. Н. и др.]; под общ. ред. А. И. Бастрыкина; под науч. ред. А. В. Наумова. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — Москва : Волтерс Клувер, 2007. — 783 с.

2. Уголовный кодекс с алфавитно-предметным указателем [Текст]. — М. : Юридическое издательство Наркомюста РСФСР, 1925. — 110 с.
3. Уголовный кодекс УССР, утвержденный ВУЦИК 23 августа 1922 г. (с измен. и дополнениями по 1 июня 1924 г. и с алфав. указателем) [Текст]. — [6-е офиц. издание]. — Х. : Юридическое издательство Наркомюста УССР, 1924. — 104 с.
4. Кримінальний кодекс УРСР: у редакції 1927 року [Текст]. — [3-є офіц. вид.]. — Х. : Юридичне видавництво Наркомюсту УРСР, 1927. — 109 с.
5. Утевский Б. С. Уголовное право [Текст] / Б. С. Утевский; [отв. ред.: П. И. Кудрявцев]. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Госюриздат, 1950. — 279 с.
6. Шнейдер М. А. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик [Текст] / М. А. Шнейдер; отв. ред.: Б. В. Здравомыслов. — М. : Изд-во ВЮЗИ, 1959. — 34 с.
7. Кримінальний кодекс Української РСР [Текст] / [редактори-упорядники: В. В. Меленевський, С. С. Яценко]. — К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1961. — 210 с.
8. Кримінальний кодекс Української РСР [Текст] / [Міністерство юстиції УРСР; ред. С. Касович]. — К. : Держполітвидав, 1961. — 133 с.
9. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий [Текст] / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Андрусив Г. В. и др.]; отв. ред. Яценко С. С., Шахун В. И. — К. : Правові джерела, 1998. — 1088 с.

Д. В. Головин

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**ТРАНСФОРМАЦИИ СОСТАВА УГРОЗЫ ИЛИ НАСИЛИЯ
ОТНОСИТЕЛЬНО СЛУЖЕБНОГО ЛИЦА ИЛИ ГРАЖДАНИНА,
КОТОРЫЙ ИСПОЛНЯЕТ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ДОЛГ, В СОВЕТСКИЙ
ПЕРИОД: УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ**

Резюме

Статья посвящена исследованию истории развития отечественного законодательства об угрозе или насилии относительно служебного лица или гражданина, который исполняет общественный долг. Определены этапы эволюции этого состава преступления в советский период.

Уголовные кодексы УССР 1922 и 1927 годов содержали два вида нарушения нормальной или, по терминологии закона, правильной управленческой деятельности органов государственной власти: сопротивление представителям власти и принуждение ее представителей. Действие норм ограничивалось временными рамками: представитель власти должен был находиться непосредственно при исполнении возложенных на него законом обязанностей, что недостаточно адекватно отображало социальные нужды уголовно-правовой охраны указанных лиц.

В УК УССР 1960 года берется под особую государственную защиту сфера государственного управления — охрана общественного порядка, осуществляемая работниками милиции, народными дружинниками, представителями общественности. Однако при этом произошло отмеченное учеными-правоведами так называемое «накопление понятий» в нормах главы IX «Преступления против порядка управления»: «представитель власти», «должностное лицо», «общественник», «представитель общественности», «народный дружинник» и «гражданин, который исполняет общественный долг или обязанности по охране общественного порядка». При этом закон не содержал никакого легального определения, на что неоднократно обращали внимание представители уголовно-правовой науки.

Ключевые слова: уголовное право, советское уголовное законодательство, угроза или насилие относительно служебного лица или гражданина, который исполняет общественный долг.

D. V. Golovin

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**TRANSFORMATION OF CORPUS DELICTI OF THREAT
OR VIOLENCE CONCERNING THE OFFICIAL OR THE CITIZEN,
WHICH EXECUTES A PUBLIC DUTY DURING THE SOVIET PERIOD:
CRIMINAL LAW ASPECTS**

Summary

The article is devoted to the research of history of development of the domestic legislation on threat or violence concerning the official or the citizen who performs a public duty. The stages of evolution of this actus reus during the Soviet period are specified.

Criminal codes contained two kinds of infringement of normal or, on terminology of the law, correct administrative activity of public authorities: resistance to representatives of the power and compulsion of its representatives. The norms action was limited to time frameworks: a representative of the power should be directly at accomplishment of obligations put on it by the law that displayed insufficiently social needs of right protection of the specified persons.

The Criminal Code of the USSR of 1960 took the sphere of government under a special state protection — the protection of public order, carried out by police officers, people's guards, members of the public. But in this way the so-called accumulation of concepts noted by scientists-jurists took place in the norms of the chapter IX of the code «Crimes against the government order». They are «representative of the power», «official», «public man», «member of the public», «people's guard» and «citizen who performs a public duty or obligations on public order protection». In addition to it the law did not contain any legal definition, to what the representatives of jurisprudence repeatedly drew attention.

Key words: criminal law, Soviet criminal legislation, threat or violence concerning the official or the citizen who performs a public duty.